

UDK: 811.163.4'373.21:016(497.16)

Pregledni rad

Novica VUJOVIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

novica.vujovic@fcjk.me

PRILOG CRNOGORSKOJ ONOMASTIČKOJ BIBLIOGRAFIJI

Autor daje popis knjiga, monografskih studija i kraćih članaka koji se bave nekim aspektom crnogorske onomastike. U obzir su uzeti radovi nastali u XXI vijeku. Izmijenjena je socijalna struktura crnogorskoga sela, pouzdani informatori nestaju a znatan dio građe godinama se objavljuje bez stručnoga nadzora, bez jedinstvenoga metoda obrade i nerijetko s ambicijom pripisivanja fondu srpskoga jezika. U iščekivanju sređivanja i publikovanja dijela građe koja je sakupljena u velikim akcijama Srpske akademije nauka i umetnosti i Crnogorske akademije nauka i umjetnosti 1970-ih i 1980-ih, neophodno je imati uvid u do sada objavljene radove o crnogorskome onomastičkom materijalu. Ponuđeni spisak radova vrijedi čitati kao doprinos realizaciji budućih projekata iz onomastike.

Ključne riječi: *onomastika, crnogorski jezik, bibliografija*

Kao dio jezičkoga inventara toponimi su nataložili slojeve bogate informacijama iz istorije jezika i naroda, njegove kulture i tradicije. Proces prikupljanja, sređivanja i analize, publikovanja i valjanoga korištenja ostvarenih rezultata za buduće naučne iskorake podrazumijeva veliko filološko i metodološko znanje. Cio taj posao mora biti dobro isplaniran. Činjenica je da brojni faktori pokrenuti savremenim načinom života, uticajem standardnoga jezika, tj. škole i medija prije svega, ali i drugih jezika, te demografskim i socijalnim promjenama ubrzavaju gubljenje razlika između dijalekatskih zona. Danas više nego ikad ranije dovedeno je u pitanje precizno ocrtavanje dijalekatskih granica. Izmijenjena je socijalna struktura crnogorskoga sela, izvorni informatori nestaju, a znatan dio onomastičkoga materijala godinama se objavljuje bez nadzora stručnjaka, bez jedinstvenoga metoda obrade i nerijetko s ambicijom pripisivanja građe fondu srpskoga jezika. Analiza crnogorskih toponima kao inventara srpskoga jezika samo je jedan vid borbe protiv crnogorskoga jezika.¹

¹ Od ovakvoga obračuna s crnogorskim jezikom šira javnost mnogo bolje je upoznata s

Crnogorska onomastika puni zamah doživjeće u drugoj polovini XX vijeka. Smjernice tih aktivnosti dao je Međuakademijski odbor za onomastiku pri Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu – osnivanjem Odbora za onomastiku u Titogradu (1963. godine). Srpska akademija nauka i umjetnosti i Crnogorska akademija nauka i umjetnosti sa saradnicima na terenu realizovale su značajno prikupljanje crnogorske onomastičke građe 1970-ih i 1980-ih. Desetine hiljada onomastičkih listića saradnici su donijeli s terena i predali akademijama u Beogradu i Titogradu. Ako pažljivije pogledamo izvještaje i osvrte na učinjeno u onomastici koji su pripremani za naučne skupove i časopise,² zaključićemo da znatan broj onomastičkih listića još uvijek nije analiziran i objavljen. Nažalost, na taj način se uz neujednačnost u pogledu obrade i odsustva jedinstvenoga metoda sriječemo i s neujednačnošću u pogledu obuhvatanja obrađene teritorije. Međutim, najznačajnije je znati šta nije ispitano ili je samo djelimično zahvaćeno i prošarano, te načiniti strategiju za rad na tim područjima. Nije beznačajno reći da znatan dio građe donose brojne rodoslovne publikacije, ali su to, nažalost, najčešće izdanja u malom broju primjeraka, nerijetko van bibliotečke evidencije i nemoguće ih je sve sakupiti.

Danas je više nego jasno da je građu neophodno pažljivo bilježiti sa svim fonetsko-fonološkim karakteristikama na osnovu kojih ćemo upotpuniti sliku o govoru mjesta đe su primjeri bilježeni. Podsećamo na ovome mjestu na crnogorskog onomastičara Vukića Pulevića, biologa-botaničara, savjesnoga istraživača koji upozorava „na opasnost od prebrzih zaključivanja, za koja nijesu dovoljni samo literaturni izvori, već i precizna terenska istraživanja na konkretnim lokalitetima.“ I ne samo to, takvim odnosom prema građi dobićemo rezultate koji će dijalektolozima pomoći u potiranju teorije o rascijepljenosti crnogorskih govora, teorije koja je poricala kompaktnost ševerozapadnih i jugoistočnih govora crnogorskoga jezika. Taj dio lingvističkih istraživanja usmjeren na kompaktnost crnogorskih govora zahtijeva uključivanje mnogih institucija i prije svega rad po jedinstvenome metodu.

višedecenijskom praksom proučavanja naših pisaca i jezika njihova književnog djela, čak i u onim slučajevima đe je nemoguće iščupati ih iz crnogorske kulture i jezika. Podsećamo da ni Njegoš nije krenuo za Vukom no se držao govora rodnoga kraja. „I nije tu pogriješio. (...) Jer, istini za volju, da nije bilo takvog Njegoševog odnosa prema jeziku, mi ne bismo imali Gorskog vijenca. Gorski vijenac, isto kao Svobodijada, mogao je nastati isključivo na onoj jezičkoj materiji na kojoj je i nastao. Vukov jezički obrazac ne bi mu pristajao“ (Asim Peco, „Turcizmi u njegoševoj Svobodijadi“, u: *Pisci i njihov jezik*, Prosveta, Beograd, 1995, str. 121).

² Takvi su, na primjer: Drago Ćupić, „Onomastička istraživanja u Crnoj Gori“, *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1976, str. 169–173. Svetozar Stijević, „Onomastička istraživanja u Crnoj Gori“, *Durmitorski zbornik*, Žabljak, 1991, str. 41–48.

„Toponomastika Crne Gore, u glavnim linijama, ima tri osnovna sloja: a) ostaci ilirsko-romanskih elemenata, sa kasnijim romanskim nanosima; b) slovenski sloj i v) sloj koji je nanijela epoha turske vladavine na ovim prostorima. I dok je romanski sloj najizraženiji u priobalnom pojasu, a turski u kotlinama u unutrašnjosti Crne Gore, dotle je slovenski sloj u apsolutnoj dominaciji na svim područjima što je sasvim razumljivo i prirodno.“³ Jezici s kojima crnogorski neposredno koegzistira te složene istorijske prilike, ratovi, seobe naroda i mnoge druge okolnosti dovele su do toga da su se i jezički uticaji i prožimanja sve više širili.

Uza sve rečeno naglašavamo da su brojni primjeri ogrešenja o crnogorske toponime i antroponime. Navodimo neke. U crnogorskome jeziku prije Vuka Karadžića živio je samo oblik *Sinjavina* i tek je Karadžićevim bilježenjem u upotrebu ušao i ustalio se oblik *Sinjajevina*. Danas je u medijima i većini knjiga prisutan jedino lik *Sinjajevina*. Dijalektolog Milija Stanić zalagao se za standardizovanje oblika *Tušinja*, međutim, svjedoci smo da današnji govornici gotovo bez izuzetka koriste naziv *Tušina*. Takođe, sve češće se u pisanju griješi kad se navodi pivsko selo *Goransko*, pa je u štampi i nekim publikacijama preimenovano u *Goranjsko*. Sve manje govornika crnogorskoga jezika zna da je, u stvari, izvorni oblik ličnoga imena *Čekla* a ne *Tekla* (na primjer, nadomak Velestova je zaselak *Čeklin Do*). Nijesu to jedina ogrešenja o naše toponime i antroponime no ih, nažalost, teško možemo i pobrojati.⁴ I na saobraćajnim znacima nalazimo nepravilno napisan dvočlani ojkonim (dakle naseljeno mjesto), pa tako, na primjer, na putu Nikšić – Žabljak nailazimo na tablu s natpisom „Jasenovo polje“ uprkos tome što se radi o naseljenom mjestu, tj. nazivu sela i što *Pravopis crnogorskog jezika* ima jasnu odredbu o pisanju ojkonima. Nadalje, smatramo da bi od značaja bilo organizovanje naučnoga skupa ili neke vrste savjetovanja na kojemu bi se raspravljalo o crnogorskim geografskim nazivima u svijetlu standardizacije. Vrijedi razmišljati o osnivanju tijela na nacionalnom nivou koje će se baviti pitanjem geografskih naziva, odnosno crnogorskim toponimima i svakako praćenjem upotrebe naziva u naučnoj literaturi, školskim udžbenicima, medijima, saobraćajnim znacima itd.⁵

Veoma važno pitanje današnje onomastike, a ono se bez sumnje nadovezuje na prethodna, jeste izrada onomastičkoga pojmovnika koji će naučnicima olakšati posao. Tako će se izbjeći nejasnoće izazvane različitim

³ Drago Ćupić, navedeno djelo, str. 171–172.

⁴ O tome se više može pročitati u: Adnan Ćirgić, „Neki problemi crnogorske toponimije“, *Matica*, god. 13, br. 51–52, Cetinje – Podgorica, 2012, str. 445–452.

⁵ Ovde nam mnogo mogu pomoći iskustva hrvatskih onomastičara u rješavanju navedenih pitanja.

terminološkim rješenjima i različitim tumačenjem nekih pojmova koje nalazimo u radovima naučnika. Dodajmo i to da je znatan broj priloga iz onomastike štampan tokom druge polovine XX vijeka u Crnoj Gori i zemljama bivše Jugoslavije te da je one najznačajnije (često nedostupne) potrebno ponovo objaviti, s adekvatnim predgovorima i uputstvima korisnicima, kako bi naši naučnici lakše dolazili do literature. Sve su ovo pitanja, nažalost ne i jedina, o kojima se danas mora voditi računa.

Iz ovako datoga spiska radova možemo sagledati glavne smjernice crnogorske onomastike i zaključiti koje teme su naučnicima bile najprihvatljivije. Naša je namjera da od narednog broja časopisa *Lingua Montenegrina* predstavimo portete onomastičara koji su najviše zadužili crnogorsku onomastiku, tako da će se u tim tekstovima naći tumačenja nekih analiza u crnogorskoj onomastici, kao i osvrt na konkretna rješenja.

Ponudeni spisak radova vrijedi čitati kao doprinos realizaciji budućih projekata iz onomastike.

ČASOPISI

- Barjaktarović, Mirko: „O čemu nam svedoče geografska imena Gornjeg Polimlja“, *Onomatološki prilozi*, knj. XVII.⁶
- Cicmil-Remetić, Radojka: „Fitonimi i zoonimi u toponimiji durmitorskog sela Crne Gore“, *Južnoslovenski filolog*, LVI/3–4, Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpski jezik, Beograd, 2004, 1371–1380.
- Čirgić, Adnan: „Doprinos Vukića Pulevića crnogorskoj onomastici“, *Lingua Montenegrina*, br. 7, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 353–375.
Ukazano je na rezultate izučavanja fitotoponima i zootoponima koje je ostvario ovaj poznati biolog-botaničar. Brojna su pitanja i problemi koje Pulević otvara ili na koja je ponudio rješenje, vrlo kompetentno zagovarajući multidisciplinarni pristup. Čirgić hronološki navodi svih trinaest radova, da bi leksikografsku monografiju *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, Pulevićev koautorski rječnik-studiju s Novicom Samardžićem, nazvao kapitalnim djelom. Vrijednost nije samo u tretmanu toponomastičke i leksikografske problematike no je prvenstveno u bogatstvu sabrane građe, koja čuva „sve markantne crnogorske fonetske osobine“.

⁶ I pored svih naših napora nijesmo mogli doći do potpunoga bibliografskog podatka.

- Čirgić, A. & Radoman, A.: „Prilog toponomastici crmničkoga sela *Braćeni*“, *Lingua Montenegrina*, br. 10, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 207–217.

Adnan Čirgić i Aleksandar Radoman daju popis toponima crmničkoga sela Braćeni. Prvi pomen sela autori vezuju za turske deftere iz 1521. i 1523. godine. Valja naglasiti da Pavle Ivić, pokazujući da velike smjene stanovništva na ovim prostorima nije bilo – zapravo migracije su odavde kretale a ne obrnuto – navodi pomen sadašnjih crmničkih sela u jednoj povelji s kraja prve polovine XIII vijeka.⁷

Selo je dobilo naziv od antroponima *Bratěнь* „preko nominativa množine muškog roda, sa značenjem Bratjenovi“. Autori prihvataju pomenuti zaključak R. Boškovića uz ispravku koja se tiče akcenta: *Braćěni*. Prikupljena građa je akcentovana a uz svaki naziv navođen je opis lokaliteta, te je tako ponuđen dragocjen materijal za lingvističku obradu.

Objašnjene su apelativne strukture. Naglašena je razlika između *kodre* (*golet povrh brda*) i *obera* (*zaravan ili čistina na brdu*), što je interesantno s obzirom na to da se u dijelu Katunske nahije u posljednje vrijeme u govoru mlađega stanovništva potire razlika između otera i glavice. Značajnu pažnju autori su posvetili faktorima koji onemogućavaju valjanu klasifikaciju proučavane građe.

- Čirgić, Adnan: „Neki problemi crnogorske toponimije“, *Matica*, god. 13, br. 51–52, Cetinje – Podgorica, 2012, str. 445–452.
- Došljak, Draško: „Nazivi fitonimskog porijekla u toponimiji Gornjih sela“, *Riječ* IX/1–2, Časopis za nauku o jeziku i književnosti, Institut za jezik i književnost, Filozofski fakultet, Nikšić, 2003, str. 138–142.
- Došljak, Draško: „O nazivu Bihor“, *Tokovi*, br. 1, Berane, 2007, str. 113–120.
- Došljak, Draško: „Stara imena iz Gornjeg Polimlja i Bihora“, *Tokovi*, br. 1, Berane, 2008, str. 149–156.
- Došljak, Draško: „Onomastikon Crne Gore u *Onomatološkim prilogima*“, *Riječ*, Časopis za nauku o jeziku i književnosti, Nova serija, br. 1, Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, Institut za jezik i književnost, Nikšić, 2009, str. 31–43.
Autor je hronološki naveo ukupno 15 tekstova iz *Onomatoloških priloga* i naglasio korisnost tih onomastičkih studija i rasprava nastalih povodom građe iz Crne Gore.

⁷ Videti: Pavle Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Uvod i štokavsko narečje, II izdanje, Matica srpska, Novi Sad, 1985, str. 166.

- Džogović, Alija: „Porijeklo i značenje nekih toponima“, *Almanah*, br. 33–34, Podgorica, 2004, str. 27–28.
- Džogović, Alija: „Šta nije a šta jeste u toponomastici“, *Almanah*, br. 53–54, Podgorica, 2012, str. 13–47.
- Ilić, Radomir: „Semantika starih slovenskih toponima crnogorskog severa“, *Matica*, br. 44, Matica crnogorska, Cetinje – Podgorica, zima 2010, str. 93–111.
Autor u prilogu daje analizu srednjovjekovnih toponima koji odgovaraju naseljima i lokalitetima na području današnje bjelopoljske opštine.
Analiziran je naziv Mioče (današnji oblik *Mioče* dobijen je realizovanjem *elipse i konačne akcenatske izmjene*), ojkonom i hidronim Dobrinja (prema ličnom imenu *Dobrin*), zatim je posebna pažnja usmjerena na množinski oblik *Kanje* i njegov *tvorački paralelizam*, te Metanjac (1571. godine zabilježen oblik *Metan potok*), Komarani i Kovren. U radu nalazimo osvrt na etimologiju oronima Durmitor. Stara slovenska složenica, konstatuje Radomir Ilić, smjernica je za valjano rješavanje ovoga toponomastičkog pitanja (*Дурин(мр) > Дурни(мр) > Дурми(мр)*). Toponimi *Bijov grob* (Bihov grob), *Bihor*, *Bijelo Polje* i *Pavino Polje* takođe su s ciljem etimološkog rasvjetljavanja obuhvaćeni ovim prilogom.
- Kekez, Stipe: „Nacrt za razvoj imenske formule u Tivtu“, *Folia onomastica Croatica*, No. 22, Hrvatska akademija nauka i umjetnosti, Zagreb, 2013, str. 69–120 (<http://hrcak.srce.hr/file/175370>).
- Lekić, Savo: „Najstariji pomeni crmničkih naselja“, *Matica*, broj 44, Matica crnogorska, Cetinje – Podgorica, 2010, str. 189–207.
Dat je detaljan popis naseljenih mjesta u Crmnici s brojem domaćinstava.
- Loma, Aleksandar: „Jedan pogled u toponimiju Crne Gore“, *Onomato-loški prilozi*, knj. XVIII, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 2005, str. 15–26.
Riječ je o osvrtu Aleksandra Lome na knjigu Vukića Pulevića i Novice Samarđžića *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*. Zanemarujući brojne činjenice iz istorije jezika i istorije naših naroda, Loma piše osvrt na tu monografiju s jasnim ciljem da dokaže kako se iz predstavljene građe „sagledava (...) kontinuitet srpske jezičke teritorije“, a crnogorski govori oštom granicom ostaju rascijepljeni na „severoistok i jugozapad“.

- Loma, Aleksandar: „Kiljan ‘poboden kamen’ – dalmatoromanski ostatak na tlu Crne Gore“, *Južnoslovenski filolog*, Srpska akademija nauka i umjetnosti i Institut za srpski jezik, Beograd, 2009, str. 89–99.
- Moguš, Milan: „O imenima u Mažuranićevoj pjesmi Smrt Smail-age Čengića“, *Folia onomastica Croatica*, 12–13, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2003–2004, str. 387–396 (<http://hrcak.srce.hr/file/36151>).
U ispitivanom djelu Milan Moguš „nalazi osamdesetak oblika onomastičkih imenica“. Tu se uočavaju imena crnogorskih junaka (Bauk, Mirko, Novica), crnogorskih plemena (Bjelice, Bjelopavlići, Cuce, Čeklići), planine Durmitor i Lovćen, rijeka Morača, kao i znatan broj muslimanskih imena.
- Ostojić, Branislav: „Drobnjačka hidronimska leksika“, *Srpski jezik*, br. X/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2005, str. 5–12.
- Ostojić, Branislav: „Tvorbeno-semantička stuktura turcizama u mikro-toponimiji jezersko-šaranskog govora“, *Srpski jezik*, br. XII/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2007, str. 35–44.
- Peco, Asim: „Prefiksadni i prefiksadni-sufiksadni toponimi tipa Podbrdo i Podbrđe“, *Srpski jezik*, br. V/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2000, str. 233–239.
U radu se govori o toponimima obrazovanim prefiksom *pod-* i sufiksom *-je*. Asim Peco navodi neke primjere s prostora Crne Gore.
- Pulević, V. & Samardžić, N.: „Ivan Crnojević u crnogorskoj toponimiji“, *Doclea*, br. 4, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2003, str. 173–188.
Autori ukazuju na zastupljenost toponima koji nose ime Ivana Crnojevića (1465–1490) na čitavoj teritoriji tadašnje njegove države. Narodno predanje, legende i nazivi djelova zemljišta motivisani ovim antroponimom svjedoče o njegovom značajnom prisustvu u pamćenju Crnogoraca. Autori su u prilogu obradili 73 toponima (sakupljena, ubicirana).

- Pulević, akademik Vukić: „Fitonimi pelin, pelim i kaloper u toponimiji Crne Gore“, *Doclea*, br. 4, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2003, str. 237–245.

Tvrđnja da su nazivi pelin i pelim dominantni u Crnoj Gori iscrpno je obrađena. Ukazano je na sve vrijeme prisutno potiskivanje tih fitonima „forsiranjem“ naziva žalfija i kadulja. Pulević se s jednakom pažnjom osvrće na fitonim kaloper. S obzirom na učestala pogrešna određenja usljed nedostatka informacija koje lingvisti posjeduju „o identifikaciji biljaka kao materijalnih sistema“, u radu se kao jedino ispravan sugerše multidisciplinarni pristup proučavanju toponima. Izrečeno autor ilustruje nepreciznostima onoga tipa koje je prepoznao u *Rečniku govora Zagarača* (Čupić, D. & Čupić, Ž., SDZb, Beograd, XLIV) i u nekim radovima M. Stanića.

- Pulević, Vukić: „Glasovi š i ž u crnogorskoj toponimiji“, *Lingua Montenegrina*, br. 1, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2008, str. 75–93.

Prilog je objavljen u zborniku radova s naučnoga skupa *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika* (Cetinje, 2005, str. 123–140). Glavni i odgovorni urednik Adnan Čirgić „zbog posebnoga značaja te studije u procesu crnogorske jezičke kodifikacije“, preštampana Pulevićev tekst u prvom broju časopisa *Lingua Montenegrina*.

- Pulević, Vukić: „Prva dopuna fitotoponimiji i zootoponimiji Crne Gore“, *Lingua Montenegrina*, br. 5, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2009, str. 537–597.

Upoznajemo se s bogatim toponomastičkim materijalom čijem prikupljanju je autor bio posvećen od publikovanja *Zoonima i fitonima u toponimiji Crne Gore* (2003), koautorskog izdanja s Novicom Samardžićem. Pulević u prilogu daje građu do koje je došao posredstvom literaturnih izvora i, naravno, zahvaljujući terenskom radu uz pomoć dvadeset i jednog informatora. Spisak knjiga i članaka iz kojih su toponimi ekscerpirani uredno je priložen, a oni „na koje se mora skrenuti pažnja“ praćeni su Pulevićevim komentarom. Najviše pažnje usmjerio je na segmente tih radova u kojima pronalazi potvrdu da je realizovano „tipično crnogorsko jotovanje“. Rasprostranjenost fonema š i ž za Pulevića je „suštinska karakteristika crnogorskog jezika“.

Veliki problem kod zoonima i fitonima jeste identifikacija „preko latinskih naziva biljaka i životinja, po kojima su toponimi dobijali imena“, odnosno brojne homonimne i sinonimne relacije dale su mogućnost naučnicima da različito interpretiraju toponime. Nepreciznosti tog tipa sriječemo kod naziva *kukurijek* – u nas povezan s *Papaver rhoeas* i *Helleborus sp* – pa s tim u vezi nazivi *Kukurijek dolina* (Jezera – Durmitor), *Kukurijekova dolina* (Goranjско – Piva) i *Kukurijek* (Donji Zagarač) još uvijek čekaju konačno određenje. Pulević smatra da bi se prva dva toponima „mogli povezati s biljnom vrstom

Helleborus odoratus“, dok posljednji veže za vrstu *Papaver rhoeas*. Slična je situacija s fitonimom *kostrika*, a daleko kompleksnija u primjerima izvođenja naziva prema javoru (*Javor*, *Javorci*, *Javorak*, *Javorje* i dr.) s obzirom na to da „u crnogorskoj flori ima 8 vrsta iz roda javor (*Aces*)“ – itd.

Istrajan terenski rad i ozbiljan pristup gradi nagovještavaju otklanjanje pomenutih nepreciznosti. Rezultat angažovanja Vukića Pulevića jeste rječnik s blizu 1.000 toponima koji čini osnovu toga priloga.

- Pulević, Vukić: „Osvrt na probleme crnogorske fitonimije“, *Lingua Montenegrina*, br. 3, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2009, str. 65–80.

Pulević u radu daje pregled dosadašnjih bavljenja crnogorskom fitonimijom ukazujući na greške koje su pratile ta najčešće uzgredna evidentiranja. Posao otežava oskudna literatura, a onde će i postoje izvori su „često kontradiktorni i neupotrebljivi“. Takođe, napuštanje sela i socijalna raslojavanja istraživače su ostavili bez adekvatnih informatora.

- Pulević, Vukić: „Degradacija vegetacije u toponimiji Crne Gore“, *Lingua Montenegrina*, br. 4, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje, 2009, str. 69–84.

Pulević polazi od činjenice da se toponimi razlikuju po tome što mogu biti nosioci obavještenja o vegetaciji uopšte, odnosno da drugi tip toponima može biti izveden prema konkretnim biljnim vrstama datog područja. Za primjere koji značenjem daju opštu sliku lokaliteta, npr. *Aluga* (*Haluga*), *Gaj*, *Gora*, *Grm*, *Grmlje*, *Lug*, *Omar* (*Homar*), *Prodo*, *Rudina* i sl., u dostupnoj literaturi autor ove studije ne nalazi dosljedna lingvistička objašnjenja. Vuk Karadžić za naziv *Aluga* konstatuje da je „aluga isto što i provalija“, da bi za tako imenovan dio zemljišta u Hrvatskoj i Vojvodini naveo „isto što i travuljina, korov“. Pulević otklanja tu nepreciznost upravo zahvaljujući multidisciplinarnom pristupu te proučavanjem građe (oko 350 nazivima s osnovom *aluga*) potvrđuje da uočena nepristupačnost i neprohodnost nije posljedica reljefa, već gustog šumskog rastinja.

Toponimi s apelativom *gora* takođe zahtijevaju ozbiljan tretman i pažnju naučnika, s obzirom na veliku rasprostranjenost i mogućnost dvojakog objašnjenja još od Vuka Karadžića – u prvom slučaju *kao oronim brdo ili planina*, a u drugom *kao šuma*.

Nazivi zemljišta koji upućuju na konkretne biljne vrste veoma su frekventni u toponimiji Crne Gore. Vukić Pulević je koristeći se botaničkom literaturom, uz poznavanje terena i konsultovanje informatora o problemu degradacije tise, jele i bora ponudio za onomastiku veoma korisne zaključke. „Homonimna miješanja i nejasnoće“ prisutne u toponimima s osnovom *bor* uslovljavaju nepreciznu identifikaciju. Pomenuto je u vezi s činjenicom da neki od tih naziva

nijesu fitonimskog porijekla, već su u pitanju „zakračćena i neprohodna udubljenja tipa omanjih vrtača.“ Značajan dio rada čini osvrt na degradaciju vegetacije usljed antropogenih djelovanja (*Šečište, Krčevine, Klačina, Listošek, Panjevi, Velje lazine, Opaljeni do, Paleža, Čumurnice* itd.).

- Pulević, Vukić: „Homonomi u fitonimiji i fitotoponimiji Crne Gore“, *Lingua Montenegrina*, br. 7, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 303–311.

Vukić Pulević analizu homonimske i sinonimske nepreciznosti realizuje navodeći „13 karakterističnih primjera: kukurijek, rakita (zabilježeno 50 fitonimskih toponima), kostrika, bršljan/brštan (preko 70 toponima s ovom osnovom), zatim pelim/pelin (preko 70 toponima), kaloper, siljavina/silj (naziv 70 lokaliteta), oman, kačun, iva (73 toponima u koje je moguće upleten homonimni karakter apelativa iva), pipun/dinja/lubenica, zelje/velje zelje i zanovijet/zanovet (45 zabilježenih toponima).“

- Pulević, Vukić: „Orientalizmi u toponimiji Spuža i neposrednoj okolini“, *Lingua Montenegrina*, br. 10, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012, str. 195–207.

Kuće, kule, tvrđave, džamije, mostovi, izvori, njive, mahale samo su neki od apelativa ugrađenih u toponomastički materijal koji svjedoči o osmanlijskome prisustvu na teritoriji Spuža i okoline. Prikazano je 156 toponima. Autor konstatuje da je najviše onih s antroponomom u osnovi, npr. *Bećirovina, Remove šume, Ali-agina vrata, Šefketija* itd.

- Pulević, Vukić: „Fitotoponimi i zootoponimi u toponomastičkim radovima Radojke Cicmil-Remetić“, *Lingua Montenegrina*, br. 8, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 345–421.

Vukić Pulević detaljno se osvrnuo na značajnu monografiju *Toponimija Pivske planine* autorke Radojke Cicmil-Remetić (objavljena u Beogradu 2010. godine). Pored niza kvaliteta koje Pulević naglašava, jer studija „ima karakter dobro izrađene monografije“, navedene su i zamjerke prevashodno usmjerene na autorkine greške načinjene u identifikaciji biljnih vrsta prema kojima je izveden naziv zemljišta.

Cicmil-Remetić je na ispitivanom području (25 sela Pivske planine) evidentirala oko 5000 toponima među kojima oko 1000 fitotoponima i zootoponima. U pravu je Pulević kada iznosi primjedbu da je trebalo zajedno s pomenutom građom dati toponimiju sela Crna Gora (Mala Crna Gora), s obzirom na to da čini „kompaktnu etničku i govornu cjelinu“.

Monografija *Toponimija Pivske planine* u poređenju s toponomastičkim priložima koji su joj prethodili, „po opsegu istraživanja i načinu interpretacije“

daleko je iznad svih. Pulević navodi kako je rezultate lingviste Jovana Vuko-
vića do kojih je došao proučavajući govor Pive, „na toponimskim primjerima
potvrdila Radojka Cicmil-Remetić“. Primjerima je potvrdila „sve najbitnije
specifičnosti crnogorskog jezika, izražene na prvom mjestu kroz jotaciju i lek-
siku“. Međutim, najveća vrijednost Pulevićeva osvrtala nalazi se u kritičkome
prikazu botaničke, odnosno florističke strane pivske fitonimije i fitotoponimi-
je, i u tom dijelu su njegovi radovi nezaobilazni.

Velik je broj primjera koje je Pulević uočio kao neprecizno identifikovane (npr.
one s osnovom *pelin*, o čemu je i ranije pisao, te fitonimske osnove *jablan*,
zuckva, *borovnica*, *kopriva* i dr.). Autor zaključuje da greške nastaju zbog naj-
češće doslovnog preuzimanja netačnih određenja i neprecizne identifikacije iz
Karadžićeva *Srpskog rječnika* (Beč, 1852) i Simonovićeve *Botaničkog rečnika*
imena biljaka (SANU, 1959).

Govor Pive i proučeni toponimi kod Radojke Cicmil-Remetić svrstani su u
„srpski etnički jezički prostor“, no činjenica da je monografija *opterećena tzv.*
srbovanjem u sjenci je bogatog *Rečnika* (str. 143–311) i uredno prikupljene i
složene građe, vrijednosti od velikog značaja za lingviste.

- Radovanović, Dragana: „Geografska terminologija u Paštrovskim ispra-
vama“, *Oktoih*: Časopis Odjeljenja za srpski jezik i književnost Matice
srpske – Društva članova u Crnoj Gori, br. 3, Izdavački centar Matice
srpske – Društva članova u Crnoj Gori, Nikšić, 2012, str. 185–196.
U radu je sabrana i semantički analizirana geografska terminologija iz Paštrov-
skih isprava XVI–XVIII vijeka.
- Radović-Tešić, Milica: „O nadimku (ili imenu) *Bajo*“, *Srpski jezik*, br.
XI/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Be-
ograd, 2006, str. 167–172.
- Stojović, Borislav: „Toponimi u Barskoj opštini“, *Matica*, br. 45, Mati-
ca crnogorska, Cetinje – Podgorica, 2011, str. 105–120.
- Šabotić, Š. Sait: „O makronimu (H)Azane u Bihoru“, *Tokovi*, br. 1, Be-
rane, 2010, str. 205–222.
- Šekularac, Božidar: „Gornja Sela u imenima“, *Tokovi*, br. 2, Berane,
2008, str. 167–186.
- Veljković, Žarko B.: „Porfirogenitova Lontodokla – današnji Ljutotuk
– nekoliko balkanskoromanski toponimi Bjelopavličkog kraja“, *Oktoih*,
4, Nikšić, 2013, str. 13–25.

- Vujović, Novica: „Onomastikon crnogorskih *jajoša*“, *Matica*, br. 53, Matica crnogorska, Cetinje Podgorica, 2013, str. 195–209.
Analizirana su prezimena i muška imena (njihovi nosioci rođeni su od kraja XVIII vijeka pa do početka druge polovine XIX vijeka) s prostora Bjelica, Čeklića i Čeva. Izdvojeni su i analizirani strani slojevi u primjerima.
- Vujović, Novica: „Nadimci učenika nikšićke Gimnazije“, *Vaspitanje i obrazovanje*, br. 4, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Podgorica, Podgorica, 2013, str. 137–149.
Konstatovana je bogata motivaciona podloga, pogotovo kad se radi o nadimcima u školi. Analizirani su neki karakteristični primjeri koji mogu nametnuti pitanja što se tiču lingvističkih i nelingvističkih procesa u crnogorskome imenoslovu.
- Vujović, Novica: „Mikrotoponimija Barjamovice, Markovine i Velestova“, *Folia Linguistica et Litteraria*, br. 7, Filozofski fakultet, Nikšić, 2013.

ZBORNICI

- Bojović, Draga: „Iz onomastike govora Potarja“, *VII lingvistički skup „Boškovićeve dani*“, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2008, str. 245–261.
Autorka je u radu ponudila „opštiji pregled“ toponomastičke građe Potarja.
- Burzan, Danilo: „Toponimija u Podgorici“, *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi*, zbornik saopštenja, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 93–95.
- Cicmil-Remetić, Radojka: „Toponimi zoonimskog porekla na Pivskoj planini“, *Godišnjak za srpski jezik i književnost*, godina XX, br. 8, Filozofski fakultet u Nišu, 2006, str. 487–493.
- Cicmil-Remetić, Radojka i Remetić, Slobodan: „Iz hidronimije Pivske planine“, *Zbornik Instituta za srpski jezik SANU I*, posvećeno dr Dragu Ćupiću povodom 75-godišnjice života, Institut za srpski jezik SANU, Beograd, 2008, str. 495–520.
- Cicmil-Remetić, Radojka i Remetić, Slobodan: „Susret civilizacija i naroda u toponimiji Pivske planine“, *Godišnjak za srpski jezik i književnost*, br. 10, Filozofski fakultet, Niš, 2010, str. 447–453.

Autori su neke od tih supstrata izdvojili obrazlažući ih analiziranim primjerima: predrimski (*Tara, Piva*), romanski (*Durmitor, Visitor, Bundos, Murgule, Suntutlija*, kao i imena pivskih bratstava *Baturan, Baucal, Bojat, Cicmil*) i slovenski koji je dominantan. Zatim se daju primjeri iz srednjovjekovne administrativno-državne sfere (*Ercegove strane, Ercegove stolice*), te primjeri nastali pod uticajem crkve (*prikazanije, pometenije; Savin kuk, Savina česma*) i oni iz kojih čitamo privredne (rudarstvo) aktivnosti (*Sasina, Saš*). Tehnološke i ideološke revolucije novijeg datuma takođe su procesom imenovanja dospjele u nazive zemljišta ovoga područja (*Partizanska vlaka, Titova pećina*). Autori se osvrću na tragove orijentalne provenijencije u antroponimiji (*Aljo, Mujo; Meov mramor, Smailova gora*).

- Cicmil-Remetić, Radojka i Remetić, Slobodan: „Bajo Pivljanin u ogledalu onomastike“, *Bajo Pivljanin u istoriji, književnosti i legendi – zbornik radova s naučnog skupa održanog 2005*, Plužine, 2009, str. 309–315.
- Ćulum, Marija: „Iz dendronimije Kuča“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLIII, Matica srpska, Novi Sad, 2000, str. 617–625. Ispitivan je znatan broj naziva drveća i grmlja koji se srijeću u govoru Kuča. Velika većina primjera uzeta je iz „leksičke zbirke prof. Dragoljuba Petrovića“, stoga ne čudi što u radu za ispitivano područje (sela: Bioče, Kosor, Orahovo, Kržanja, Brskut) nalazimo da su nazivi „prikupljeni u *srpskim* (– N. V.) selima“.
- Ćupić, Drago: „Semantema gora i šuma i sl. u djelu A. P. Rovinskog o Crnoj Gori“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLIII, Matica srpska, Novi Sad, 2000, str. 625–630.
- Ćupić, Drago: „Radosav Bošković i onomastika“, *VI lingvistički skup „Boškovićeve dani“*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2005, str. 369–375. Autor govori o Boškovićevu značajnom doprinosu raščlanjivanja onomastičke leksike dajući sliku njene unutrašnje strukture u dijahroniji.

- Došljak, Draško: „Dinastija Petrović u svijetlu antroponimije“, *Njegoševi dani 2*, zbornik radova, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, Nikšić, 2010, str. 303–309.
 Analiza antroponima sa semantičkog i tvorbenog aspekta čini osnovu priloga. Izvršena je podjela ličnih imena na grupe i podgrupe: „narodna imena (transponovana, složena, izvedena, skraćena) i hrišćanska imena (imena nebeskih sila; starozavjetna; imena Hristovih učenika, apostola, evanđelista; imena mučenika ranog hrišćanstva).“ Autoru je posebno zanimljivo ime *Njegoš*, pa se daje osvrt na prethodna tumačenja i motivaciju za izvođenje ovoga naziva.
- Glušica, Rajka: „Simbolika toponima u *Lelejskoj gori*“, Poseban otisak iz Zbornika radova *Lalićevi susreti*, CANU, Podgorica, 2008.
 Analizu ovog dijela jezičkog materijala, konkretno antroponima, koju daje Rajka Glušica na primjeru *Lelejske gore* karakteriše zaključak da je „postupak imenovanja do kraja motivisan“. Naslovnom pozicijom istaknut je najvažniji toponim. Dug je spisak toponima koji su obrađeni: *Đavolja česma*, *Đavolja sofr*, *Kuštrimova pećina*, katun *Jablan*, *Gubavče*, *Gubavčeva pećina*, *Međa*, *Breza*, *Pustara*, *Zla greda*, *Strmoglavac* i dr. Potvrđeno je da svi nazivi prate duh Lalićeva romana te da je piščeva stvaralačka energija i od onih s očiglednom simbolikom stvorila presecište složene strukture toga književnog djela.
- Jovičević, Radojica: „O onimu *Lagator*“, *Srpski jezik*, br. 8/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2003, str. 111–121.
 Radojica Jovičević ispituje porijeklo ovog termina (prezime i toponim) navodeći različite poglede naučnika na to pitanje. „Reč *Lagator* // *Alagator* grčkoga je porekla (< ἀλλᾱτῆ, ἀλλᾱσσω), ali je romanizirana završetkom *-atore*, a mogla je imati apelativno, toponimijsko i antroponimijsko značenje“ (str. 114).
- Jovičević, Radojica: „*Lagator* – prezime i toponim“, *Glasnik odjeljenja umjetnosti*, br. 22, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2004, str. 11–22.
- Loma, Aleksandar: „Toponomastička šetnja planinom Tarom“, *Turistička valorizacija Tare*, zbornik, Beograd, 2006, str. 27–37.
 Autor, između ostaloga, govori i o hidronimu *Tara*.

- Ostojić, Branislav: „O nekim tvorbenim tipovima toponima u jezersko-šaranskoj regiji“, *Glasnik* odjeljenja umjetnosti, br. 22, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2004, str. 23–29.
Ostojić, Branislav: „Drobnjački toponomastički apelativi u funkciji toponima“, *Glasnik* odjeljenja umjetnosti, br. 23, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2005, str. 19–23.
- Ostojić, Branislav: „Semantička nomenklatura drobnjačkih toponima“, *Glasnik* odjeljenja umjetnosti, br. 24, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 39–45.
- Ostojić, Branislav: „Turcizmi u mikrotoponimiji jezersko-šaranskog kraja“, *Glasnik* odjeljenja umjetnosti, br. 25, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2007, str. 33–41.
- Ostojić, Branislav: „Tvorbena struktura drobnjačkih toponima i njihova semantička identifikacija“, *Zbornik Instituta za srpski jezik SANU I*, posvećeno dr Dragu Čupiću povodom 75-godišnjice života, Institut za srpski jezik SANU, Beograd, 2008, str. 371–377.
Autor je analizom tvorbenih modela, kako sam kaže, potvrdio tvoračku snagu i vitalnost drobnjačke toponimije.
- Ostojić, Branislav: „Modeli i način imenovanja voda u Drobnjaku“, *Glasnik* odjeljenja umjetnosti, br. 26, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2008, str. 41–48.
- Pulević, Vukić & Vugdelić, Marija: „Yew (*Taxus baccata* L.) in flora and toponymy of Montenegro“, *Razprave* IV. razreda SAZU, XLII-2, Sl. 1, Ljubljana, 2001, str. 187–196.
Na primjeru tise (*Taxus baccata* L.) potvrđeno je trajanje toponima s ovom osnovom (*Tisovina*, *Tise*, *Tisovi kom*, *Tisove vlake* itd.) čak i na području gdje te biljne vrste već odavno nema. Odsustvo tise, odnosno njena slaba zastupljenost u crnogorskoj flori posljedica je faktora ekološke prirode, kao i antropogenih uticaja. Autori naglašavaju da je ona danas „u Crnoj Gori zastupljena na svega desetak lokaliteta, i to niđe kao grupa drveća, ili oveće pojedinačno stablo, već isključivo u obliku usamljenih žbunova bez fitocenološke pripadnosti, kakav je slučaj u Sloveniji (Petkovšek, 1965) ili u Hrvatskoj (Glavač, 1955).“
Procesi degradacije zahvatili su i druge vrste drveća a „to na prvome mjestu važi za crni bor (*Pinus nigra*) i jelu (*Abies alba*)“. Konstatovano je da ovaj istraživački postupak ne smije zaobići toponomastičku metodu, s obzirom na to da se toponimi tretiraju kao „pouzdana fitogeografski i ekološki indikatori“.

- Pulević, V. & Samardžić, N.: „Ivan Crnojević u crnogorskoj toponimiji“, *Štokavski književni jezici u porodici slovenskih standardnih jezika*, Zbornik saopštenja, Crnogorski P. E. N. Centar – DANU, Podgorica, 2004, 143–161.
- Pulević, Vukić: „Glasovi š i ž u crnogorskoj toponimiji“, Zbornik radova s naučnoga skupa *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*, Cetinje, 2005, 123–140.
 Prilog je sačinjen kako bi potvrdio autorov stav da je neophodno „standardizovati sve opštije i običnije razlikovne osobenosti i specifičnosti“ crnogorskoga jezika. U najuži krug tih karakteristika Pulević smješta glasove š i ž, odnosno njihovu rasprostranjenost na osnovu kojih veli da su „izdržali sve torture jedne, za crnogorski jezik neprimjerene ortografije.“
 Značajan segment predstavlja osvrt na tradiciju pisanja glasova š i ž, počev od Vuka Karadžića, pa sve do nedavnog prijedloga Radmila Marojevića „da se iz savremenog ruskog jezika pozajmi grafem ш“ i da se vrati *jat*. S aspekta crnogorskoga jezika i „specifične jatovske tradicije, a u korelaciji s tim i jotovanja“, Vukić Pulević analizirao je Marojevićev prijedlog i konstatovao da je neprihvatljiv.
 Vukić Pulević zaključuje da se specifičnost, rasprostranjenost i značaj glasova š i ž za strukturu crnogorskoga jezika „ne smiju degradirati“ kategorijama „lokalna toponimija i mikrotoponimija.“
- Radović-Tešić, Milica: „O nadimku (ili imenu) Bajo“, *Bajo Pivljanin u istoriji, književnosti i legendi – zbornik radova s naučnog skupa održanog 2005*, Centar za kulturu, Plužine, 2009.
 Proučavajući nadimak *Bajo* (vrlo čest u Pivi) autor slijedi pretpostavku da ime/nadimak značenjsku podlogu ima u narodnom vjerovanju. Primjerima iz antroponimije potkrepljuje tvrdnju da se ispitivani nadimak javlja kao pratilac imena druge etimologije (npr. Stevan Bajo Popović, Radomir Bajo Jojić i dr.). Milica Radović-Tešić postavljenu tvrdnju zaokružuje povezivanjem s demonском snagom koju zmija ima, odnosno s imenicom *baja* u značenju zmija.
- Radović-Tešić, Milica: „Piva i Tara u domaćoj rečničkoj literaturi“, *Zbornik Instituta za srpski jezik SANU I*, posvećeno dr Dragu Ćupiću povodom 75-godišnjice života, Institut za srpski jezik SANU, Beograd, 2008, str. 481–487.
 Autorka daje podatke o terminima Piva i Tara. Kao najstarije značenje navodi se „kraj, predeo (s potvrdom iz 15. veka)“, zatim manastir i rijeka. Autorka podseća na dubrovačku uzrečicu *Piva i Tara* u značenju „mnoštvo ljudi“.

- Stijović, Svetozar: „Onomastika kod Srba“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLIII, Matica srpska, Novi Sad, 2000, str. 573–580. Autor daje vrijedne podatke no uza sve to što crnogorskim onomastičarima nudi navedeni prilog, valja imati u vidu da Svetozar Stijović slijedi kurs oficijelne serbistike, te u njegovim radovima crnogorski onomastički materijal ima „srpski jezički karakter“.

- Stojanović, Jelica R.: „Lična imena po nazivima biljaka i životinja u starim srpskim pomenicima (*Pivski pomenik*, *Pomenik iz Hoće*, *Morački pomenik*)“, *Srpsko jezičko nasljeđe na prostoru današnje Crne Gore i srpski jezik danas*, zbornik radova s Međunarodnog naučnog skupa održanog u Herceg Novom 20–23. aprila 2012, Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori, Matica srpska u Novom Sadu, Nikšić, 2012, str. 109–133.

- Šćepanović, Mihailo: „Iz durmitorskog onomastikona“, *Srpski jezik*, br. 8/1–2, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2003, str. 557–569.
 Autor izvodi zaključak „da je drobnjačko selo BIJELA svoje ime dobilo skraćivanjem dvosložnog imena BIJELA (CRKVA). Selo je nastalo u izvorišnom dijelu, sa obje strane rijeke, u neposrednom susjedstvu mlina Crnjak, a rijeka je kasnije mogla dobiti ime preko imena sela“. O postanku toponima *Malinsko* Šćepanović veli da je potrebno krenuti od imenice mlin, odnosno *Malinsko brdo, pa ispod njega nastaje *Podmalinsko itd. Toponim *Previš* izveden je prema ličnom imenu, odnosno označava „imanje koje pripada Previšu“.

- Vuković, Nenad: „Mikrotoponimija Pišća“, *Na izvoru Vukova jezika*, III naučni skup 2000. godine, Žabljak, 2005, str. 21–24.
 Autor podseća na dostignuća prethodnih tumača i naziv planine Durmitor veže za latinsku riječ *dormio*, *dormire* – spavati, i to sa sufikslnim *-or*. „Jednostavno to je plandište (nama s Durmitora dobro znana riječ): Durmitor – Plandište.“ Leksičko-semantičko osvjetljenje naziva sela Pišće davno je pokušao Jovan Vuković, polazeći od „glagolske osnove pisk- : pisk – jati – pištati“. Prema njegovu zaključku Pišće smo dobili od nekadašnjeg „pišće selo elipsom imenice selo putem redukcije u sintagmatskoj konstrukciji i supstantivizacijom srednjeg roda pridjeva pisk-jb u obliku neodređenog vida.“ Radmilo Marojević postanak toponima Pišće dovodi u vezu s nadimkom „Pišćb u značenju slikar, freskopisac“. Nenad Vuković građu za koju navodi da je bilježio „od asistentskog vremena“ dijeli na ove grupe: „predslovenski, slovenski i nazivi vezani za dugi period turske vlasti na našim prostorima“. Podjela s *onomastičkog aspekta* obuhvata: antroponime, fitonime, zoonime i hidronime. Izdvojeni su nazivi „imenovani po boji“ ili „po nekim drugim osobinama“ zemljišta. Primjeri (ukupno 112) razvrstani po prethodno pomenutim kategorijama nijesu akcentovani.

KNJIGE

- Došljak, Mr Draško: *Lična imena Zaostra*, Filološki fakultet Priština, Vranje, 2000.

Zvanična lična imena Gornjeg Zaostra i Donjeg Zaostra dijele se na narodna i imena stranog porijekla. Transponovana imena (tipa *Vuk, Jagoda*) su najrjeđa u imenoslovu ispitivanog područja. Od tipova koji se izdvajaju među narodnim imenima autor još analizira složena imena (tipa *Miroljub, Miroslava*), te izvedena (tipa *Milan, Dragan*) i skraćena (tipa *Milo, Zoran*). Kalendarska (hrišćanska) imena takođe poznaju nekoliko kategorija: „imena nebeskih sila; starozavjetna imena; imena Hristovih učenika i prvih sljedbenika, apostola, evanđelista i apostolskih muževa; imena mučenika ranog hrišćanstva.“

Najviše pažnje posvećeno je pitanju motivacije, odnosno motivima davanja imena u Zaostru i, u vezi s tim, konstatovana je povezanost s „opšteslovenskim i indoevropskim praizvodom“.

- Došljak, Draško: *Stara lična imena*, Bijeli Pavle, Danilovgrad, 2010.
Imena su ekscerpirana iz više deftera iz perioda od XV do XVII stoljeća, a „koji pokrivaju današnju teritoriju Crne Gore“. Autor je dio građe preuzeo iz rodoslova svih naših vladarskih porodica, te iz vranjinskih povelja, dukljansko-zetskih i Cetinjskog ljetopisa. Publikovani rječnik (str. 31–121) omogućava nam da pratimo presek crnogorskog antroponimijskog sistema toga doba.

- Džogović, Alija: *Onomastika plavsko-gusinjske dijalekatske oblasti*, Almanah, Podgorica, 2009.

Obimnom je studijom obuhvaćen onomastički materijal sakupljan od 1988. do 2000. godine. Ispitivanu govornu zonu (plavsko-gusinjska dijalekatska oblast) karakteriše „dosljedan ijekavsko-jekavski govor“ s ikavizmima (u Gusinju i Kruševu) „mjesto sekvence -ije-, dok je sekvenca -je- nepromijenjena.“ Autor registruje troakcenatski sistem: „oba kratka i dugi silazni, ali je evidentiran i kratki uzlazni, posebno u Plavu“. Muslimansko stanovništvo dosljedno čuva spirant *h*. Rezultat kontakta s albanskim govorima jeste potiranje opozicije između fonema *l* i *lj*. Takođe i formant orijentalnog porijekla -luk te formanti -lija i -džija. Uvidom u matične knjige (za period 1850–1928. godine) konstatovano je neprisustvo pravoslavnih prezimena u Plavu. I u Gusinju je slična situacija.

Džogović poseže za legendama, predanjima a nekad i prikupljenim laičkim tumačenjima te tako ulazi u etimološku sliku naziva svjestan činjenice da neki naši pokušaji, uprkos uloženom naporu, ipak ostaju samo interesantne „etimološke pretpostavke“.

Prokletije zaista jesu „proklete planine“ (alb. *Bjeshka e Nemna*). Takvim ih čini visina, izgled i surovost terena, pa se autor s pravom pita otkud motiva-

cija da se jedan egzotični naziv (*Karanfili*) veže za najviše vrhove Prokletija. Viđeti i prikaz Adnana Čirgića koji je objavljen u *Almanahu* (br. 48–49, 2010, str. 325–326).

- Haxhibrahimi, Dr Maksut: *Toponimia e Ulqinit dhe prethinës*, Asociacioni Ulqini, redaksia e botimeve, Ulqin, 2001.
Obrađeno je gradsko jezgro Ulcinja i 38 prigradskih i seoskih naselja. Rezultati izučavanja toponima ulcinske opštine pokazuju dominantnu rasprostranjenost naziva albanskog porijekla, zatim su dati primjeri koji potvrđuju italijanski i latinski supstrat u toponimiji, kao i toponimi slovenskog porijekla. Primjeri su klasifikovani (ojkonimi, oronimi, hidronimi, zoonimimi, fitonimi) i akcentovani.
- Miljanić, Vukota & Miljanić, Akim: *Prezimana u Crnoj Gori*, Beograd-ska knjiga, Beograd, 2002.
Monografsko djelo *Prezimana u Crnoj Gori* (ukupno 534 stranice) prvo je te vrste u nas i sadrži blizu 14.000 prezimana. U knjizi se nalaze recenzije Draga Ćupića, Mata Pižurice i Tadije Erakovića. Studija je značajna za sveobuhvatna onomastička istraživanja, a pogotovo za analizu strukture našega prezimenskog sistema.
- Ostojić, Mr Đorđije: *Toponimija Drobnojaka*, Izdavačka kuća Draganić, Beograd, 2003.
U pitanju je autorov osvrt na nazive djelova zemljišta šireg područja Drobnojaka uključujući i Šarance i uskoke koji su se tu naselili. Jezička analiza navedenog materijala izostaje ali je svakako dragocjenost studije u marljivo pribranim kazivanjima stanovništva toga kraja, predanjima i legendama koje mr Đorđije M. Ostojić slijedi obrađujući toponime.
- Ostojić, Miloš: *Vasojevići u svijetlu onomastike*, Stupovi, Podgorica, 2001.
- Pejović, Petar: *Ozrinići – pleme Stare Crne Gore*, Beograd, 2004.
Radi se o antropološko-onomastičkoj studiji. Autor navodi brojne podatke koji se tiču istorije, geografskoga položaja, stanovništva i privrednoga života čevskog plemena. Nama je svakako najznačajniji dio građa razvrstana po selima. Primjećuje se da je to svojevrсни nastavak Pejovićeva rada iz 1980-ih kad je toponimiju Čeva i sela koja mu pripadaju objavio u *Onomatološkim prilogima* (knj. X). Pejović sakupljene i ekscerpirane primjere nije lingvistički analizirao, međutim, istraživačima crnogorske onomastike dragocjeno je poređenje današnjih rezultata s Pejovićevim registrom toponima. Uza sve rečeno vrijedi

podšetiti da je i Drago Ćupić za Pejovićevu monografsku studiju *Ozrinići – pleme Stare Crne Gore* rekao da „pripada erdeljanovićevskoj školi“, što se najbolje vidi iz autorovog polazišta da je pleme o kojemu je pisao srpsko i da je njihov jezik – srpski.

- Pulević, Vukić: *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.

Institut za crnogorski jezik i književnost objedinio je Pulevićeve radove saopštene na naučnim skupovima, publikovane u časopisima, zbornicima i dnevnoj štampi tokom proteklih trinaest godina. U Predgovoru urednik Adnan Čirgić ističe značaj toponomastičkih istraživanja Vukića Pulevića, kojima je ovaj poznati botaničar doprinio rasvjetljavanju brojnih nedoumica i tako ostavio vrijedan trag u crnogorskoj toponomastici.

- Pulević, V. & Samardžić, N.: *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2003.

U radu je prezentovano 18.468 obrađenih fitotoponima i zootoponima. Građa je preuzeta iz literature, topografskih karata ili zabilježena od informatora s terena, a svaki je navedeni naziv dobio preciznu ubikaciju.

Polazeći od nepotpunih i nepreciznih identifikacija biljaka i životinja u Karadžićevu *Rječniku* (1852) te od Simonovićeve (*Botanički rečnik*, SANU, 1959) obesmišljavanja „utapanjem u opštost tzv. najrasprostranjenijih imena na celoj srpskohrvatskoj govornoj teritoriji“, Pulević i Samardžić rješavaju brojne probleme „prepoznavanja fitonimskog i zoonimskog supstrata u toponimima“. Otklanjanje tih nedoumica, pored ostaloga, izdvaja se kao najveća vrijednost leksikona a konkretni primjeri obrađeni u *Predgovoru*, zaključci i predložena metodologija nemali su doprinos izučavanju toponomastičkih problema u nas.

Kako se nedorečenom ubikacijom otvaraju nedoumice lingvistima nerješive bez pomoći drugih naučnih disciplina, ilustrovao je svaki primjer iz *Predgovora*. Toponim *Jelovi do* (selo Bogetići, zabilježio Dragoljub Petrović) bez konkretnog navođenja lokaliteta otvara niz fitogeografskih i ekoloških pitanja, a kao odgovor dobijamo informaciju o području na kojem rastu „mediteranska i submediteranska flora, kao i kulturne biljke (smokva i šipak), što nijesu uslovi za opstanak planinskog četinarara jele.“ Autori smatraju da se pomenuti naziv odnosi na jedan dio Pješivačke planine, naravno uz uslov da su nekad ti prostori bili prirodno stanište jele. D. Petrović je evidentirao i toponime *Jelova glava* u Virku i *Jelova dolina* u Zavrhu, koji takođe aktuelizuju pomenute nedoumice, pa autori leksikona vele kako „valja razmišljati i o mogućnostima homonimnih apelativa.“ Da nazivi toga tipa zabilježeni u Nikšićkome polju nijesu jedini u crnogorskoj toponimiji, svjedoče i toponimi s prostora Crmničke nahije (*Lijepi krš pod Jelom* i hidronim *Jela*), te se konstatuje da apelativ

može biti antropogenog porijekla, životinjskoga porijekla (jelen), zatim insekt (jelenak), „a i domaćoj životinji volu nadijevaju se imena Jelonja i Jelo...“

Pulević i Samardžić uspjeli su u namjeri da ukažu na „opasnost od prebrzih zaključivanja, za koja nijesu dovoljni samo literaturni izvori, već i precizna terenska istraživanja na konkretnim lokalitetima.“

Nazivi izvedeni prema biljnim vrstama motivisani su konkretnom biljkom „koja živi, ili je živjela, na određenom lokalitetu“, dok zootoponimi najčešće nemaju stvarnu već „asocijativnu, mitološku, onomatopejsku ili neku drugu motivaciju.“ Takođe, sriječemo veliki broj biljaka imenovanih po životinjama pa je tako *Kobilji Do* izveden ne po kobili već po *travi kobiljači*, a hidronim *Međedak* (Piva) nazvan po „međedoj lijeski ili međedki (a ne po životinji međedu)“ – itd.

Pulevićev i Samardžićev rad značajan je zbog realizovanoga multidisciplinarnog pristupa proučavanju toponima, i iznad svega zbog registra toponima (punih pet stotina strana), građe čije su dragocjene informacije, i u dijahroniji i sinhroniji, na raspolaganju proučavaocima crnogorskoga jezika.

- Rotković, akademik dr Radoslav: *Odakle su došli preci Crnogoraca – onomastička istraživanja*, Mont Edit, Podgorica, 2000.

Konsultujući bogatu literaturu, arhivsku građu i izvore Radoslav Rotković iscrpno (ukupno 366 strana) proučava toponimiju Polablja i Crne Gore (čak 860 paralela), odnosno sve „značajne paralele, posebno one koje su po nečemu karakteristične.“

U proučavanoj građi nema biblijskih imena tako da se ta činjenica eksplicitno povezuje s periodom *prije pokrštavanja*. Potvrdu o smjeru kretanja dukljanskih Slovena (iz Polablja i s Baltika ka Crnoj Gori) Rotković nalazi, između ostalog, u nazivu pojedinih naših plemena: „Lješani, Cuce, Bjelice, Brda, Trebješani i sl., zajedno s toponimima čiji je areal ograničen (Kokoti, Laz, Knez-, Lastva, Jezero).“

- Šekularac, prof. dr Božidar: *Onomastikon Gornjih Sela*, Cetinje, 2008.
- Šekularac, B. i Pavlović, C.: *Toponimija opštine Bar*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, 2012.

Studija (ukupno 285 stranica) predstavlja rezultat kombinovanja terenskog rada i tako dobijenih rezultata sa stanjem u katastarskim knjigama, kartama i odgovarajućoj literaturi. Centralni dio knjige *Toponimija opštine Bar*, i svakako njen najdragocjeniji dio, čini građu koju su autori sabrali sa željom da ponude „što cjelovitiju sliku ovog prostora“ i ovđe je dali uz pregledno objašnjavanje stručne terminologije s kojom se sriječemo u toponomastičkim radovima. Vrijedna su uputstva koja Božidar Šekularac i Cvetko Pavlović daju o antroponimima, odnosno održanim opšteslovenskim kategorijama u antroponimiji, zatim karakteristikama koje žive kao osobenost crnogorskih imena te simbioza s drugim jezicima (romanski, grčki, albanski, orijentalni uticaji itd.).

- Šćepanović, Mihailo M.: *Govor i mikrotoponimija Drobnjaka* (u štampi) Prema nekim svjedočenjima doktorska disertacija Mihaila M. Šćepanovića *Govor i mikrotoponimija Drobnjaka* (odbranjena u Beogradu) pripremljena je za štampu. Autor je opisao govor značajnog dijela severozapadne Crne Gore i donosi veoma bogat fond toponima (i antroponima u toponimima) koji su klasifikovani i lingvistički analizirani.

Novica VUJOVIĆ

CONTRIBUTION TO MONTENEGRIN ONOMASTIC BIBLIOGRAPHY

The author of the paper provides a list of books, monographs and articles dealing with some aspect of the Montenegrin onomastics. The works created in the XXI century have been encompassed. The provided list of studies should be seen and interpreted as a contribution to the realization of future projects in onomastics.

Key words: *onomastics, Montenegrin language, bibliography*